

TEISMO EKSPERTŲ VEIKLOS KOORDINAVIMO TARYBA

Lvovo g. 19A, LT-09313 Vilnius, Lietuva, tel. (8 5) 263 8540, faks. (8 5) 272 8268

Teismo ekspertams pagal sąrašą

2017-03-29 Nr. KT-S-37 (17)

DĖL REKOMENDACIJŲ PRIVATIEMS TEISMO EKSPERTAMS PATEIKIMO

Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba (toliau – Taryba) yra kolegiali visuomeniniai pagrindais veikianti institucija, kuriai Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymu (toliau – TEĮ) pavesta koordinuoti teismo ekspertizės įstaigų ir privačių teismo ekspertų veiklą, nagrinėti skundus dėl teismo ekspertų galimų profesinės etikos pažeidimų bei spręsti svarbiausius teismo ekspertų veiklos klausimus. Įgyvendinant Tarybai pavestas funkcijas ir siekiant tobulinti teismo ekspertizės atlikimo organizavimą, 2016 m. gegužės 18 d. buvo patvirtintas „Efektyvaus teismo ekspertizės atlikimo organizavimo veiksmų planas“ (toliau – veiksmų planas), kuris parengtas atsižvelgiant į suinteresuotų institucijų pateiktos informacijos apie teismo ekspertizės srityje kylančias problemas analizę. Vykdydama Tarybos patvirtintą veiksmų planą bei įgyvendindama Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2016 m. lapkričio 17 d. ataskaitos Nr. VA-P-40-3-23 „Teismo ekspertizės atlikimo organizavimas“ rekomendacijas, Taryba teikia elgesio ir veiklos rekomendacijas privatiems teismo ekspertams. Rekomendacija yra parengta vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisės aktais ir 2014 m. gruodžio 12 d. Europos Komisijos teisingumo efektyvumui stiprinti Rekomendacijomis dėl teismo eksperto vaidmens procese Europos Sąjungos valstybėse narėse Nr. CEPEJ(2014)14 (šios rekomendacijos nustato minimalų teismo ekspertų statuso, veiklos, atsakomybių standartą šalims narėms) bei atsižvelgiant į dažniausiai, nagrinėjant skundus dėl teismo ekspertų galimo profesinės etikos kodekso pažeidimų, nustatytus privačių ekspertų veiklos trūkumus.

I. TEISMO EKSPERTO STATUSAS, SU JUO SUSIJUSIOS TEISĖS, PAREIGOS IR ATSAKOMYBĖ

Teismo eksperto statusas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos proceso įstatymuose: Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) **84 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad** „Ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų specialių žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą“, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) **212 straipsnio 2 dalis nustato, kad** „Ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamą kvalifikaciją išvadai duoti. Teismo ekspertizės atlieka teismo ekspertai, nurodyti Teismo ekspertizės įstatyme“. Abi proceso įstatymų normos yra blanketinės, nukreipiančios į TEĮ, kuris detalizuoja teismo eksperto statuso įgijimo tvarką. TEĮ 18 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „Privačių teismo ekspertų, atliekančių teismo ekspertizę teismo ar teisėjo pavedimu, veiklą reglamentuoja proceso įstatymai ir TEĮ nuostatos, nustatančios teismo ekspertų veiklą“, o 2 dalis nustato, kad „Sutartiniais pagrindais **proceso šalis** gali kviesti privatų teismo ekspertą konsultantu“. Taigi, darytina išvada, kad:

1. Teismo eksperto statusas yra **procesinis statusas ir naudotinas pagal proceso įstatymus ir TEĮ tik veiksmuose**, susijusiuose su proceso šalimis bylų tyrime ir nagrinėjime. Konsultacija teismo eksperto vardu pagal TEĮ 18 straipsnio 2 dalį teiktina tik **proceso šalims**. Paslaugoms, konsultacijoms teikiamoms sutartiniais pagrindais ne proceso metu ir ne proceso šaliai, taikomi

konkrečią veiklos sritį reglamentuojančių teisės aktų reikalavimai (pvz. Lietuvos Respublikos statybos įstatymo, Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo ar pan.) ir nėra taikomi proceso įstatymų ar TEĮ reikalavimai. Veiksmai, kai **teismo eksperto vardu** yra teikiamos paslaugos fiziniams ar juridiniams asmenims, nedalyvaujantiems procese kaip proceso šalys, privačiai prašantiems atitinkamos veiklos srities paslaugų, gali būti traktuotini kaip etikos kodekso pažeidimas, piktnaudžiavimas, manipuliavimas teismo eksperto statusu, klaidinančios informacijos šalims teikimu. Rekomenduotina asmenims, kreipusiems dėl atitinkamų paslaugų, aiškiai pateikti informaciją kokios paslaugos (teismo eksperto ar atitinkamos srities specialisto) ir pagal kuriuos teisės aktus bus suteiktos.

2. Pasirašyti teismo eksperto vardu rekomenduojama tik konsultuojant **procesą šalis, t.y. kai vyksta bylos tyrimo ir nagrinėjimo veiksmai, ir yra reikalinga konsultacija iš esmės apie reikšmingas bylos aplinkybes, kurios prašo viena iš procesą šalių.** Konsultaciją proceso šalies prašymu jai tiesiogiai davęs teismo ekspertas negali būti skiriamas toje pačioje byloje ekspertu teismo nutartimi (TEĮ 18 straipsnio 3 dalis). Susidarius situacijai, kai konsultaciją teikęs ekspertas yra kviečiamas teismo atlikti teismo ekspertizę toje pačioje byloje, kviečiamas ekspertas turi nesutikti arba nusišalinti nuo teismo ekspertizės atlikimo.

3. Teismo ekspertais gali būti tik fiziniai asmenys (TEĮ 3 straipsnio 3 dalis, 5 straipsnis). Teismo ekspertizės taip pat gali būti pavedamos teismo ekspertizės įstaigai. Teismo ekspertizės įstaiga pripažįstama valstybės įstaiga ar jos padalinys, kurių pagrindinė paskirtis yra atlikti teismų paskirtas teismo ekspertizes (TEĮ 3 straipsnio 5 dalis). Taigi privatūs juridiniai asmenys, kurie atlikdami kitą veiklą turi darbuotojų, įtrauktų į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą ir galinčių atlikti kaip papildomą prie jų pagrindinės veiklos procesinę veiklą – teismo ekspertizę, nelaikytini teismo ekspertizės įstaigomis, o jų suteiktos ekspertinės paslaugos nelaikytinos teismo ekspertizės ar objektų tyrimo paslaugomis pagal TEĮ. Dėl šių priežasčių privataus juridinio asmens pavadinime vartojami žodžiai „teismo ekspertizės“, „teismo tyrimo“ ir pan. taip pat laikytini klaidinančia informacija, išskyrus atvejus, kai tokį juridinį asmenį įsteigia ir jame dirba asmenys, įrašyti į Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašą.

4. Privačiam ekspertui, atliekančiam teismo ekspertizę ar privačiai konsultuojančiam procesą šalis, privalu laikytis tiek Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso nuostatų, tiek proceso įstatymuose, TEĮ nustatytų teisių ir pareigų.

Pagrindinė teismo eksperto pareiga – atlikti tyrimą visapusiškai, pagal jam pateiktą medžiagą, taikant mokliškai patikimus, validuotus tyrimo metodus. Tyrimas turi būti atliekamas tik įsitikinus pateiktos tyrimui medžiagos autentiškumu, patikimumu ir pilnumu. Primintina, kad teismo ekspertui **draudžiama savarankiškai rinkti tyrimui** reikalingą medžiagą (TEĮ 11 straipsnio 3 dalis). Teismo ekspertas privalo kreiptis į teismą ar užsakovą dėl papildomos medžiagos, reikalingos ekspertizei (konsultacijai) atlikti pateikimo. Proceso įstatymų kontekste apskritai tik teismo pateikta papildoma medžiaga gali būti laikoma autentiška ir patikima. Teismo ekspertai negali savarankiškai vykti į vietą apžiūrėti ir vertinti tyrimo objekto, jeigu toks veiksmas nenumatytas teismo nutartyje. Prie savarankiško duomenų rinkimo prilyginamas ir kito specialisto pasitelkimas, be užsakovo ar teismo žinios, tyrimams, kurių nekompetentingas atlikti pats paskirtasis ekspertas, bet kurių duomenys yra būtini išvadai duoti. Tokiu atveju paskirtasis teismo ekspertas turi informuoti užsakovą ar teismą dėl būtinų papildomų tyrimų atlikimo, o ne pats savarankiškai pasitelkti reikiamus asmenis jų atlikimui. Aptarti veiksmai gali būti traktuotini kaip etikos kodekso pažeidimas ir gali grėsti TEĮ nustatytomis nuobaudomis.

Kita privataus teismo eksperto pareiga yra **pareiga atlikti tyrimą laiku**, t.y. teismo ar užsakovo nustatytais terminais. Taigi, prieš sutinkant atlikti teismo skiriamą ar proceso šalies užsakomą tyrimą, būtina įsitikinti, kad nustatomi terminai yra protingi ir pakankami tyrimui atlikti ir išvadai duoti. Nespėjant laiku atlikti tyrimo dėl objektyvių priežasčių būtina prašyti teismo (užsakovo) pratęsti tyrimo atlikimo terminus. Primintina, kad tyrimo vilkinimas gali būti traktuojamas kaip vengimas tinkamai atlikti savo pareigą, už kurį teismas gali bausti įstatymų nustatyta tvarka (CPK 215 straipsnio 1 dalis „Už neatvykimą, kai teismas šaukia, ar už atsisakymą

duoti išvadą dėl priežasčių, kurias teismas pripažino nesvarbiomis, ekspertui gali būti skiriama iki dviejų šimtų aštuoniasdešimt devynių eurų bauda“). Be to, esant piktybiškam vengimui, teismo ekspertas gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 231 straipsnį „Trukdymas teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno, advokato ar antstolio veiklai“. Tokie veiksmai taip pat gali būti traktuotini kaip etikos kodekso pažeidimas ir gali grėsti TEĮ nustatytais nuobaudomis.

II. KOMPETENCIJOS RIBOS

Vienas iš teismo eksperto statuso įgijimo privalomųjų elementų yra asmens turimos specialiosios žinios. TEĮ 3 straipsnis nustato, kad „**Specialios žinios** – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti“. Atitinkamai, tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai teisės aktai nustato, kad į specialiųjų žinių sritį nepatenka teisinės žinios. TEĮ 5 straipsnis nustato dvejopą būdą specialiųjų žinių įgijimui – tai mokymasis ekspertinėje įstaigoje arba kvalifikacijos suteikimas kitose valstybinėse institucijose – tai šiuo metu liečia kvalifikacijos teikimą pagal Lietuvos Respublikos Statybos įstatymą, Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymą ir Audito įstatymą.

Su turimomis specialiomis žiniomis yra siejamos keletas teismo eksperto teisių ir pareigų, t.y.: teismo ekspertizes ir kitus ekspertinius tyrimus atlikti pagal kompetenciją, moksliskai patvirtintais, visuotinai pripažintais ir patikimais ar akredituotais tyrimo metodais; atsakyti spręsti ne jo kompetencijos klausimus ir atlikti specialiųjų žinių nereikalaujančias užduotis; savarankiškai pasirinkti tyrimo būdus.

Nurodytos aplinkybės teismo ekspertą įpareigoja:

1. Įsivertinti, ar jo turima kvalifikacija atitinka jam keliamus uždavinius. Reikalavimas teismo ekspertui atlikti jam pavestą užduotį remiantis tik savo srities specialiomis žiniomis yra nustatytas TEĮ 22 straipsnyje. Minėtame straipsnyje taip pat pabrėžiama, kad teismo eksperto išvados negali peržengti jo srities specialiųjų žinių ribų. Teismo eksperto išvados, išeinančios už eksperto specialiųjų žinių ribų, negali turėti įrodomosios reikšmės. Teismo eksperto veiklos sritį ir atitinkamai jo turimų specialiųjų žinių ribas apibrėžia jo turimos kvalifikacijos. Negalima situacija, kai pvz. teismo ekspertas, turintis kvalifikaciją, suteikiančią teisę „eiti ypatingo statinio projekto vadovo ir ypatingo statinio projekto vykdymo priežiūros vadovo pareigas (kai statiniai: negyvenamieji pastatai: garažų, gamybos ir pramonės bei sandėliavimo paskirties; susisiekimo komunikacijos: keliai (gatvės); kitos paskirties statiniai: sąvartynai)“ atlieka viso ypatingo statinio – gyvenamojo namo ekspertizę (nustato atsiradusius defektus, vertina statybos darbų bei medžiagų kokybę, statybos atitikimą projektams ir pan.)). Jeigu klausimai nepriskirtini teismo eksperto kompetencijai ar užduotys nereikalauja specialiųjų žinių, teismo ekspertas vadovaudamasis TEĮ 12 straipsniu privalo atsakyti spręsti šiuos klausimus ir atlikti tokias užduotis. Šią pareigą teismo ekspertas privalo vykdyti visais atvejais, nepriklausomai nuo to, ar teismo ekspertizė buvo skirta teismo sprendimu ar ekspertinį tyrimą sutartiniais pagrindais užsakė proceso šalys. Dar kartą pabrėžtina, kad teismo eksperto **kompetencijos sritį ir atitinkamai jo veiklos ribas apibrėžia jo turimos kvalifikacijos, kurių pagrindu jis yra įtrauktas į teismo ekspertų sąrašą**. Specialiųjų žinių ribų nepaisymas, pasireiškiantis jų viršijimu atliekant tyrimus savarankiškai, ar savo iniciatyva pasitelkiant kitus kompetentingus specialistus tyrimo klausimams spręsti traktuotini kaip etikos kodekso pažeidimas ir gali grėsti TEĮ nustatytais nuobaudomis.

2. Pažymėtina, kad teismo ekspertas, atlikdamas ekspertinį tyrimą, turi teisę pats pasirinkti tyrimo būdus ir metodus, tačiau kaip tai numato tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai, tyrimo metodai turi būti visuotinai pripažinti, moksliskai pagrįsti, patikimi. Šiuo atveju primintina, kad teismo ekspertai, tyrimą atliekantys statybos, turto vertinimo ar audito srityje yra saistomi Statybos, Turto ir verslo vertinimo pagrindų ir Audito įstatymų nustatytais veiklos formomis ir metodais. T.y. atlikdami tokio pobūdžio tyrimus teismui ar proceso šaliai, teismo ekspertas pagal turinį turi

atlikti veiksmus, numatytus ir atitinkančius minėtus jo specialiąją veiklą reglamentuojančius įstatymus, tik rezultatus pateiktine minėtuose įstatymuose nustatytuose dokumentuose, o teismo ekspertizės akto formoje. Dar kartą pabrėžtina, kad statybos, audito ir turto vertinimo veiklos būdai, formos, taikytini metodai yra kildinami iš specializuotų įstatymų ir teikiamos šių sričių ekspertinės išvados pagal turinį turi atitikti minėtų įstatymų reikalavimus.

3. Teisinės žinios teismo ekspertizėje nelaikomos specialiomis žiniomis. Teismo ekspertai negali duoti išvadų teisiniais klausimais. Taigi klausimai, susiję su atsakomybės, kaltės, teisės aktų pažeidimų nustatymu neįeina į teismo eksperto kompetenciją, nes jos yra teisiųjų žinių sritis ir šias žinias turi teisę ir pareigą taikyti tik teismas. Pagal etikos kodeksą tai gali būti traktuotina kaip sąžiningumo principo pažeidimas.

4. Įstatymai įtvirtina teisminių teismo ekspertizės išvados vertinimo principą, todėl ekspertizės išvadų tyrimas ir vertinimas, jų pagrįstumo, teisingumo, liečiamumo, leistinumo nustatymas yra išskirtinai teismo kompetencija. Jeigu teismas mano, kad eksperto išvada yra nepakankamai aiški ar neišsami ar kyla abejonių jos pagrįstumu įstatymai suteikia galimybę teismui skirti papildomą ar pakartotinę ekspertizę. **Teismo ekspertas**, atlikdamas ekspertinį tyrimą, **neturi teisės teikti vertinimo dėl kito eksperto surašyto ekspertizės akto pagrįstumo ir teisėtumo, toks vertinimas peržengia teismo ekspertų specialiųjų žinių ribas, nes jis priskirtinas teismo kompetencijai.** Teismo ekspertas turi teisę vertinti tuos pačius pirminius duomenis (objektus), kuriuos vertino kitas teismo ekspertas, atlikti visus reikalingus tyrimus, ir, panaudodamas savo specialias žinias, pateikti dėl jų savo išvadą bei atsakymus į užduotus specialiųjų žinių klausimus. Teismo ekspertas taip pat gali pasisakyti apie savo ir kito teismo eksperto išvadų skirtumus ir jas sąlygojančias priežastis, ypač tais atvejais, kai kito teismo eksperto išvada buvo pateikta teismo ekspertui kaip tiriamoji medžiaga, tačiau negali teikti savo vertinimo dėl kito teismo eksperto išvados pagrįstumo, išsamumo, patikimumo ir teisėtumo, t.y. tyrimo objektu laikyti kitos teismo eksperto pateiktą išvadą.

III. EKSPERTINIO TYRIMO IŠVADŲ ĮFORMINIMAS

Tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai įtvirtina **asmeninę teismo eksperto atsakomybę** už išvados davimą ir reikalauja, kad teismo ekspertizės išvadoje (ar tai būtų ekspertizės aktas, ar konsultacinė išvada) būtų aiškiai nurodyti tyrimo eiga, taikyti metodai, rezultatų vertinimas ir pagrindimas atliktais tyrimais bei tyrime dalyvavę asmenys ir pasirašantis tyrimą (atsakingas už tyrimą) asmuo. Kaip minėta, privatus juridinis asmuo nėra ekspertizės įstaiga, todėl jos darbuotojas, turintis ir teismo eksperto statusą ir teismo paskirtas atlikti teismo ekspertizę ar tyrimą proceso šalių prašymu, veikia ne kaip privataus juridinio asmens atstovas, o kaip nepriklausomas fizinis asmuo, kurio tyrimo rezultatai įforminami procesiniame dokumente pagal TEĮ nustatytus reikalavimus. Atsižvelgiant į tai, privačių teismo ekspertų išvados negali būti teikiamos privataus juridinio asmens, kuriame jie dirba ir vykdo kitas funkcijas, vardu, jos negali būti įforminamos jo blanke (išskyrus atvejus, kai juridinių asmenų steigėjai ir veiklos vykdytojai yra teismo ekspertai) ir neturi būti pasirašomos asmenų, nesusijusių su tyrimo atlikimu (pvz. buhalterių ar kitų asmenų, turinčių teisę pasirašyti bendrovės vardu, ir pan.).

Siekiant išvengti tyrimų užsakovų klaidinimų ekspertai turi aiškiai atriboti, kada jie teikia ekspertines paslaugas kaip teismo ekspertai, o kada kaip tam tikros veiklos srities specialistai ar privataus juridinio asmens darbuotojai.

Teismo ekspertų duomenys yra pateikiami Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašė, kuri tvarko Teisingumo ministerija, vadovaudamasi teisingumo ministro 2003 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. 111 patvirtintu Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašo sudarymo ir tvarkymo aprašu (toliau – Aprašas). Šio aprašo 5.1. p. nustatyta, kad teismo ekspertas turi nurodyti savo kontaktinį adresą ir telefono numerį, kitus kontaktinius duomenis, kuriuos jis sutinka skelbti teismo ekspertų sąrašė. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad adreso nenurodymas Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašė sukelia praktikoje problemų teismams pateikti teismo nutartį ir ekspertinio tyrimo

medžiaga, dėl ko bylos nagrinėjimas užsitęsia ar kyla rizika prarasti tyrimo medžiaga, todėl primintina, kad privatūs teismo ekspertai turėtų patikslinti savo duomenis Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašė, ir kaip reikalauja Aprašas, nurodyti tikslų adresą.

Dar kartą atkeiptinas dėmesys, kad šios rekomendacijos taikytinos tiek ekspertui atliekant teismo pavedimą, tiek privačiai konsultuojant proceso šalį ir atliekant tyrimą jos pavedimu, kuris bus vėliau teikiamas byloje kaip rašytinis įrodymas.

Tarybos rekomendacijas ir kitą informaciją, susijusią su teismo ekspertizės sritimi, galima rasti Lietuvos teismo ekspertizės centro interneto puslapyje, adresu: <http://www.ltec.lt/lt/teismo-ekspertu-veiklos-koordinavimo-taryba>

Teismo ekspertų veiklos
koordinavimo tarybos pirmininkė

Gabrielė Juodkaitė-Granskienė

